

A stylized black and white illustration. On the left, a modern building with sharp, angular forms is shown in silhouette. To its right, a tall, dark Gothic church spire with intricate details rises against a light, stippled background. Below the buildings, a dark horizontal band represents a body of water, with a small, simple boat floating on it. The overall style is graphic and minimalist.

**DE
NATIONALE
STRAAT**

**Geschiedenis
van de
christelijke
arbeidersbeweging
in Antwerpen
en omstreken
1857-1988**

Luc Schokkaert

ACW-Arr. Antwerpen
ism KADOC-KU-Leuven

*Volksontwikkeling*⁶¹

De klemtoon binnen de werkersverbonden werd lange tijd op politiek gelegd. De overtuiging won echter veld dat naast de politieke vertegenwoordiging ook de vorming een belangrijke pijler van de werkersverbonden was. Het kwam er op aan een arbeidersbewustzijn aan te kweken, door de onmondigheid te doorbreken. Al vóór de oorlog bestonden, over heel het arrondissement verspreid, studiekringen en ontspanningsverenigingen. Het kwam er op aan een zekere eenheid in deze actie te bekomen en een redelijk peil te waarborgen. Dit werd de bekommernis voor het interbellum⁶².

1. Emancipatie van de arbeiders

Een nieuwe inhoud voor de werkmanskringen

Reeds eerder was de bekommernis voor een nieuwe inhoud van de actie van de werkmanskringen naar boven gekomen. In 1921 stelde het bestuur van de Vrede Sint-Laurijs vast dat de vereniging „*min of meer vervallen is tot loutere maatschappij van onderlinge bijstand*”. De werkmanskringen waren volgens deze Vrede verouderde instellingen geworden, verlaten door de burgerij (omdat de sociale eisen te scherp waren) en in de steek gelaten door de verstandige leden (die naar de vakverenigin-

Na de Eerste Wereldoorlog wordt gezocht naar een nieuwe inhoud voor de oude werkmanskringen. De Jongelingskring van de Vrede Sint-Amands met onderaan rechts Paul Willem Segers (Leuven, KADOC).

⁶¹ „Een kijk op de ontwikkelingsactie in het arrondissement Antwerpen” *G.M.G.*, XXXI (1936) 42-45.
Luc Schokkaert, „Leven na arbeid” in: Rik Stallaerts en Luc Schokkaert, *Onder dak, een eeuw volks- en gildehuizen* (Gent, 1987).
P.W. Segers, „Een kijk op het Christen Volksontwikkelingswerk te Antwerpen” *G.M.G.*, XIX (1924) nr. 7, 333-360.
Piet Vanhaverbeke, *Het A.C.W. en de volksonwikkeling, Ontstaan en werking van de C.V.O. 1921-1940* (Licentiaatsverhandeling K.U. Leuven, dept. geschiedenis, 1980).

⁶² Een overzicht: „De Christelijke Werken van Volksontwikkeling in het arr. Antwerpen” *Gazet van Antwerpen* (6/8/1931).

Eén van de veel gebruikte vormingsmiddelen: de retraite. Retraite voor de Antwerpse sociale werkers in 1939. Onder hen: Lode Bloquaux, Jan Marynissen, Frans Dedeckers en Lode De Ley (Leuven, KADOC).

gen overgingen)⁶³. En nog in 1928 kloeg Paul W. Segers, voorzitter van de Vrede Sint-Amands, erover dat „Vrede de naam heeft een oudmannenhuis te zijn”⁶⁴. Men was het er in ruime kring over eens dat aan de actie van de Vredes een nieuwe inhoud moest worden gegeven. Nu werden godsdienstige, zedelijke en sociale vorming (vanaf 1924 als essentiële bestanddelen van het plaatselijke werkersverbond) expliciet in het programma ingeschreven.

De Centrale voor Volksontwikkeling

Een belangrijke stimulans kwam er vanuit het nationale A.C.W. Colens had de verantwoordelijkheid voor het vormingswerk duidelijk in de handen van de werkersverbonden gelegd. De idee drong in ruime kring door dat deze plaatselijke verbonden meer moesten zijn dan een complex van afdelingen, maar leiding moesten geven aan het vormingswerk bij de arbeiders. Hiertoe waren er verschillende middelen: studiekringen, algemene vergaderingen, volkswikkelingsavonden, pers, openbare vergaderingen, volksfeesten en optochten⁶⁵.

Allang speelden de verantwoordelijken aan de top met de idee van een Centrale voor Volksontwikkeling, die de vormingstaak concreet gestalte zou kunnen geven. De oprichting van de C.V.O. in 1931 kon vanzelfsprekend de plaatselijke initiatieven ten goede komen. De Centrale bezorgde een stevige steun om op lokaal niveau tot meer werking en meer eenheid te komen. Maar omdat Antwerpen al tamelijk ver stond, kwam een arrondissementele commissie van de C.V.O. nog niet

⁶³ A.V.S.A., *Verslag Vrede Sint-Laurijs 1891-1921*.

⁶⁴ A.V.S.A., *Bestuursvergadering 25/10/1928*.

⁶⁵ *Bestuursblad*, IV (1934-35) nr. 1.

onmiddellijk tot stand. In 1934 werd de oprichting ervan door het bestaan van de sterke gespecialiseerde verbonden nog niet haalbaar geacht. Frans Dedeckers en Karel Engels van het Christen Werkersverbond waren van oordeel dat dit geleidelijk tot stand moest komen⁶⁶.

Het vormingswerk was zeer divers. Wat beoogde het en hoe werd dit te Antwerpen vertaald? Eerst waren er de ontwikkelingswerken voor de bestuursleden en de militanten. Hierbij hoorden de bestuursvergaderingen, de studiekringen en recollectieavonden en retraites en de lessen van de Gewestelijke Sociale School.

Studiekringen

De studiekringen stelden zich drie belangrijke zaken tot doel: vorming tot apostolaatsgeest in het werkersmilieu, studie van de sociale problematiek en informatiedoorstroming over de beweging zelf.

In Antwerpen bestond er een lange traditie op het vlak van de studiekringen. Al vóór de oorlog hadden de Dominicanen een Verbond van Studiekringen in het leven geroepen. En tijdens de oorlog hadden de vakverenigingen, met John Van Dijk als grote promotor, d.m.v. studiekringen de vorming van naoorlogse propagandisten willen verzekeren. Vele van deze studiekringen werden in 1923 in een nieuw verband gebundeld. In oktober werd in de schoot van het Christen Werkersverbond het Verbond van Studiekringen en Werken van Volksontwikkeling gesticht. Het verenigde toen 24 studiekringen, en er waren er 20 in de stichtingsfase⁶⁷. Bezieler was ook hier John Van Dijk, die daarenboven een handboek voor studiekringen onder de titel *Naar volksontwikkeling* schreef⁶⁸. Het Verbond trachtte de kringen aan te moedigen door het uitgeven van brochures, het beleggen van algemene vergaderingen en het uitschrijven van prijskampen. Het bestuur verspreidde lijsten met voorstellen van sprekers en onderwerpen, die zeer divers waren. In 1925 b.v. waren er studievergaderingen over pacifisme, de Islam, de socialistische vakorganisatie, Guido Gezelle, Albrecht Rodenbach, „parasitologie“, de standsorganisatie, het christelijke huisgezin, meer zondagsvreugde enz. Om in de studiekringen ook de actuele problemen aan bod te laten komen, werd wekelijks door het Verbond der Christene Vakverenigingen een Documentatierapport uitgegeven. Het verscheen vanaf 1921 en bevatte persknipsels over syndicale en maatschappelijke aangelegenheden.

Aantal studiekringen aangesloten bij het Verbond van Studiekringen en Werken van Volksontwikkeling, 1923-1931.

	Antwerpen	Buitengemeenten	Totaal
1923	5	7	12
1924	6	12	18
1925	8	16	24
1926	10	22	32
1927	19	41	60
1928	35	53	88
1929	39	54	94
1930	43	73	116
1931	51	109	160

⁶⁶ A.A.C.W. Nat., nr. 20, *Ontwikkeling van de organisatie in de verschillende arrondissementen*.

⁶⁷ „Verslag der Arrondissementswerkersverbonden. Provincie Antwerpen. Arrondissement Antwerpen“ in: *IIIde congres van het A.C.W. (1924)* 13.

⁶⁸ John Van Dijk, *Naar volksontwikkeling. Handboek voor de leden onzer studiekringen* (8 dln., Antwerpen, 1922-1928).

Voordrachtkring LUX

Nationalestraat, 40B, Antwerpen

Gedurende de Zomermaanden, elken Zondag
morgen van 10 tot 12 uur twee voordrachten over
belangrijke onderwerpen geput uit de Godsdienstige,
Sociale en Algemeene Wetenschappen.

De korte inhoud van elke les wordt ter beschik-
king van de leerlingen gesteld.

Kosteloos -- Toegankelijk voor iedereen --
In iedere heriek.

*Volksontwikkelingsavonden,
studiekringen en voordrachten
worden aangewend om sociale
werkers en militanten te vormen.
Advertentie voor de
Voordrachtkring Lux
(Leuven, KADOC).*

*De Gewestelijke Sociale School van
Danis wordt een begrip in de
Nationalestraat.
John Van Dijk zit een vergadering
voor
(Leuven, KADOC).*

69 A.V.S.A., nr. 46, Bestuursvergaderingen,
20/9/1928 tot 18/10/1928.

70 Verslag Antwerpen (1925).

In 1928 werd er een Bestendig Secretariaat opgericht, dat documentatie verzamelde per kring en projectietoestellen voor „lichtbeelden” uitleende. Dit secretariaat bevorderde daarenboven de stichting van studiekekringen in de vormen- de organisaties. In juni 1929 waren er 108 kringen actief, waarvan er 50 in de schoot van werkliedenbonden opereerden, 22 in vrouwengilden, 20 bij de K.A.J. en 14 bij de V.K.A.J. Twee studiekekringen recruteerden uit verschillende organisaties. Dit respectabel aantal studiekekringen was in 1929 goed voor 1770 voordrachten, in 1930 voor 2045 en in 1931 voor 2163.

De inrichting van deze studiekekringen in de plaatselijke werkliedenbonden liep niet overal van een leien dakje. Werklieden voelden zich niet altijd aangesproken door de onderwerpen of hadden na een zware dagtaak niet veel zin meer om nog een studiekekring te volgen. Naast John Van Dijk en Floris Prims, pioniers op het vlak van de volksontwikkeling, zou ook Paul Willem Segers (één van de eerste afgestudeerden aan de Sociale Hogeschool te Heverlee) het nut van de studiekekringen hoogschatten. Wanneer hij in 1928 voorzitter werd van de Vrede Sint-Amands wilde hij opnieuw meer aandacht voor de studiekekring en de volksontwikkelings-avonden. In de eerste winter programmeerde hij naast 9 ontwikkelingsavonden 12 vergaderingen van de studiekekring over de meest diverse onderwerpen, maar aansluitend bij de leefwereld van de arbeiders: werkmanskringen en parochie; studiekekringen in de werkmanskring; godsdienstigheid; onderwijs; pers; woningtoestand; armenbezoek; politiek; ontwikkelingswerken; instellingen van vooruitzicht; gezelschapsleven. De eerste 8 onderwerpen werden benaderd vanuit de Sint-Amandsparochie, de laatste 3 vanuit de Vrede Sint-Amands. Een avond, waarop conclusies werden getrokken, rondde het geheel af⁶⁹.

Naast deze studiekekringen opereerde in het Christen Werkersverbond ook nog de voordrachtkring „Lux”, die in 1925 werd opgericht „om aan de meer ontwikkelde arbeiders betere begrippen van zekere wetenschappen en hun tevens een alzijdige vorming te geven”.

De Sociale School van Danis

„De studiekekring vormt de leden; de sociale school vormt de leiders”⁷⁰. De Opleidings- school voor Sociale Werkers werd opgericht in 1920 als faculteit der sociale weten- schappen van de Katholieke Vlaamse Volkshogeschool. Tussen 1898 en 1937 waren

*Bijeenkomst in het lokaal van de
Gewestelijke Sociale School.
Links achter staat Fernand Van
Bladel
(Lewen, KADOC).*

heel wat figuren uit de sociale beweging betrokken bij de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding en haar Volkshogeschool. Noemen we als voorbeeld: M. Baers, M.E. Belpaire, A. Bruynseels, R. Carels, P. Danis, A. Donse, E. Fierens, V. Kempeneer, H. Marck, F. Nuyens, F. Prims, P. Segers en J. Van Dijk. Van 1913 tot 1918 was dr. Frans Nuyens (die P.J. Backx als voorzitter van het Verbond der Christene Vakverenigingen opvolgde) voorzitter van de K.V.H.U.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er een samenwerking tussen de school en de K.V.H.U. tot stand kwam. Deze hield op, o.m. omdat Danis geen opslorping van zijn school wilde. De Katholieke Vlaamse Volkshogeschool wilde een hogere opleiding en wenste om die reden een aantal vakken van de opleidingsschool af te stoten. Danis wilde hier niet van weten, zodat de breuk onvermijdelijk was. Op de bestuursvergadering van de volkshogeschool van 5 september 1924 werd met algemene stemmen beslist dat de „volkshogeschool haar instelling en doel gestand, er niet kon, noch mocht toe overgaan lagere cursussen in haar programma op te nemen. Vermits de Opleidingsschool er integendeel stelselmatig aan blijft houden, rest er één oplossing: ieder gaat zijn weg”⁷¹. In 1924 werd de doelstelling van de zelfstandige opleidingsschool bepaald als het opleiden van „krachten, die zich willen ten dienste stellen van de belangen van de arbeidersstand in de ruimste zin, dus van zijne godsdienstige, culturele, sociale en politieke verheffing”⁷². In 1926 lieten zich 181 leerlingen inschrijven, waarvan 115 mannen en 66 vrouwen. De cursussen vielen uiteen in 4 grote delen: 1. opleiding tot sociale werken; 2. godsdienstige en culturele vorming; 3. praktische wetenschappelijke vorming; 4. algemene vorming.

De afgestudeerden werden bij prioriteit in de kaders van de arbeidersbeweging opgenomen. In tegenstelling tot elders in het Vlaamse land was de Antwerpse Sociale School een avondschoon, die op verschillende dagen in de week cursussen organiseerde.

Volksonwikkelingsavonden

Naast opleidingsschool en studiekringen, die naar een hogere sociale vorming streefden, werden volksonwikkelingsavonden voor de belangstellende leden ge-

⁷¹ A.A.C.W. Antw., nr. 5.1.5.1.3/1, *Briefwisseling o.m. met K.V. Hogeschool. H. Deckx, 40 jaar K.V. Hogeschooluitbreiding 1898-1937* (Antwerpen, 1937).
Paul Segers, „Over Volksonwikkeling. Gewestelijke Sociale Scholen” *G.M.G.*, XXII (1927) 21-30.
F. Van Bladel, „Volksonwikkeling. De Gewestelijke Sociale School” *G.M.G.*, XXVII (1932) 194-197.

⁷² *Verslag Antwerpen* (1924).

Opleidingschool voor Sociale Werkers

Opleidingschool van den Chr. Arbeidersstand

NATIONALESTRAAT, 109, ANTWERPEN

Leergangen 1925 = 1926

UURROOSTER

DINSDAG

Opleiding tot Sociale Werken

7½-8½ uur, 1^e Trimester. — Door Z. E. H. Danis, Bestuurder der Maatschappelijke Werken :

a) *Inleiding. De algemeene kaders der Organisatie van den Christen Arbeidersstand.*

b) *Begrippen en Boekhouding van Volksspaarkassen en Cooperatieven.*

2^e Trimester. — a) *Begrippen en Boekhouding van Ziekenkassen*, door de Heeren Adv. Declercq en J. Fierens, der Federatie van Ziekenkassen.

b) *Begrippen en Boekhouding der Pensioenkassen*, door den heer Alf. Nauwelaerts, Secretaris van het Verbond der Pensioenkassen.

8½-9½ uur. 1^e en 2^e Trim. — *Vakorganisatie en Geschiedenis der Arbeidersbeweging*, door den heer L. Bloquaux, propagandaleider van het Verbond der Chr. Vakverenigingen.

WOENSDAG.

Godsdienstige en cultureele vorming.

7½-8½ u. 1^e en 2^e Trim. — *Godsdienst*, door E. H. Van Eyck, onderpastoor van St.-Andriës.

8½-9½ uur. 1^e Trimester :

a) *Opleiding tot Tooneelspeelkunst* (4 lessen), door den heer Jos Van Loon, voorzitter van het Verbond der Tooneelkringen.

b) *Opleiding tot Muziek- en Zangkunst*, (4 lessen), door den heer Leo Cuyckens, technisch leider van verschillende zangafdeelingen der Chr. Arbeidersorganisatie.

c) *Vorming tot leiders van studiekringen* (4 lessen), door den heer John van Dijk, Voorzitter van het Verbond der Studiekringen.

propageerd. Voordrachtavonden hadden altijd behoord tot het programma-aanbod van de werkmanskringen. En in de Christene Vrouwengilde maakten ze de hoofdmoot uit: praktische leergangen over hygiëne en voeding, ontspanningsavonden, spreekbeurten over godsdienst, gezin, anti-alcoholisme enz. Blevden deze avonden bij de vrouwenbeweging sterk gestructureerd, bij de werkmanskringen schenen ze te zijn gedegradeerd tot minderwaardige toneelvoorstellingen en vieringen van ereleden. Deze initiatieven schoten hun doel voorbij en beantwoordden niet langer aan de verwachtingen van de arbeiders, die daardoor wegbleven. P.W. Segers weet in een artikel in *De Gids op Maatschappelijk Gebied* van 1924 de impopulariteit ook aan het beschermende, belerende en antisocialistische uitgangspunt. Na de Eerste Wereldoorlog merkte hij een nieuwe geest op, nu er voortaan gezocht werd naar een eigen katholieke en Vlaamse cultuur. Als exponent van deze nieuwe evolutie noemde hij de „volksontwikkelingsavonden” die door priester Floris Prims vanaf 1920 uitgebreid werden gepropageerd⁷³.

De volksontwikkelingsavond werd eng gedefinieerd als een thema-avond met zang, toneel en voordracht. Als onvervreemdbare eigenschappen golden dan ook: een interessant onderwerp als basis, de verscheidenheid in de uitvoering en de betrokkenheid van het publiek. Als onderwerpen werden voorgesteld: Kempische Heimataavond, Land van Waas-avond, Kinderavond, Heilig Hart-avond, Maria-avond, Franciscus-avond. Ze waren zo gekozen dat ze één of andere deugd bevorderden: godsdienstzin, liefde voor de eigen streek enz. Dit onderwerp werd dan op verschillende manieren aangebracht: via streekliederen, voordracht met of zonder lichtbeelden, een toneelstukje enz. Zo kon worden vermeden dat het geheel verveelde. Belangrijk was ook dat het publiek bij de voorstelling werd betrokken. De avonden moesten gezellig zijn, zodat iedereen zich op zijn gemak voelde en eventueel kon meezingen.

Er werden heel wat inspanningen gedaan om de volksontwikkelingsavond in de werkmanskringen te laten doordringen. Maar al vlug bleef van Prims' concept niet veel meer over. In 1934 zag het Christen Werkersverbond de volksontwikkelingsavonden nog slechts als avonden met vooral het doel de kerkelijke feesten (Kerstmis, Pasen, Christus koning) dieper te beleven⁷⁴. Het ging dan ook al meer de richting uit van de gewone algemene vergaderingen voor de leden die bestonden uit een woordje van de proost, een voordracht met bespreking en een gezellig samenzijn.

Ontspanningsverenigingen

Op de vergaderingen en volksontwikkelingsavonden werden vormende elementen, als één of andere spreekbeurt, gecombineerd met ontspanning. Ook dit was geen nieuw fenomeen. Al in de Vredes maakten de ontspanningsverenigingen een belangrijk bindmiddel uit. Na de oorlog werd van verschillende zijden gepoogd de inhoudelijke kwaliteit te verbeteren. De kwaliteitsnorm hing samen met godsdienstige, zedelijke en vlaams-culturele aspecten. Toneel moest iets bijbrengen aan de toeschouwers. Het mocht niet beperkt blijven tot platvloerse billenkletzers. Gemengd toneel werd verboden. Beschaafde taal werd aangemoedigd. Zowel voor toneel, zang als muziek werden stukken van Vlaamse meesters aangeprezen. Hierdoor konden de talloze ontspanningsverenigingen bijdragen tot een vlaams-cultureel reveil. De proosten, die in de kleinseminaries en seminaries deze vlaamsgezindheid hadden meegekregen, samen met de ideeën van het „Arm Vlaanderen”, namen enthousiast de leiding van deze cultuurbeweging.

Volledig in de lijn van deze evolutie ontstond op 16 december 1923 het Verbond der Toneelkringen van het Christen Arrondissementeel Werkersverbond

⁷³ Floris Prims verdedigde zijn „volksontwikkelingsavonden” in een aantal artikels in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*. F. Prims, „Volksontwikkeling en Werkmanskringen” *G.M.G.*, XV (1920) 116-126.

F. Prims, „Volksontwikkeling. Taak der culturele standsorganisatie” *G.M.G.*, XVI (1921) 67-82.

⁷⁴ De Kristen Werkliedenbond van Boomt met voorzitter Hubert Mampaey had in 1924 al een aparte afdeling Volksontwikkeling.

*Toneel als volksoopvoeding.
Groepsfoto van de toneelkring van
de werkmanskring Sint-Augustinus
uit 1930
(Leuven, KADOC).*

van Antwerpen. Het wilde de katholieke gedachte en de kunstmaak bevorderen. Door onderlinge steun verwachtte het Verbond levenskrachtigere toneelafdelingen. In overleg met de Algemene Toneelboekery te Brussel, waarmee het in een goede verstandhouding leefde, legde het Antwerpse Verbond lijsten aan van toneelstukken en kocht zelf stukken aan, om ze te kunnen verspreiden onder zijn leden. Het schreef prijskampen uit en organiseerde toneelcursussen, om tot een kwaliteitsverbetering te komen⁷⁵. Ook met het Algemeen Katholiek Vlaams Toneelverbond (A.K.V.T.) onderhield het goede relaties. In 1937 werd de verhouding even vertroebeld door de wens van het A.K.V.T. dat de leden rechtstreeks zouden aansluiten, en niet langer via het A.C.W.

Een tweede verbond was dat van muziek- en zangkringen⁷⁶. Het kwam tot stand n.a.v. de toelagen die door het Provinciebestuur werden gestemd om het nuttige gebruik van de vrije tijd bij de arbeiders aan te moedigen. Dit leek voor de Antwerpse kringen een puike gelegenheid om de bestaande muziek- en zangafdelingen te groeperen. In 1930 waren er 27 kringen actief. Het Verbond gaf leiding aan zijn leden, en probeerde het repertoire van de aangesloten kringen te beïnvloeden. Het schreef vanaf 1934 een paar jaar na elkaar een categoriewedstrijd uit voor de aangesloten kringen.

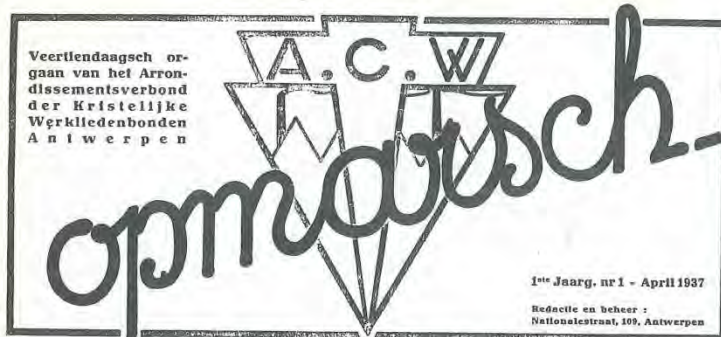
Het bereiken van de massa

De massa werd bewerkt via pers, openbare vergaderingen, volksfeesten en optochten. De vorming die via de pers kon worden gevoerd, werd niet veronachtzaamd. *Opmarsch* werd vanaf 1937 het ledenblad van het Christen Werkersverbond. Als krant werd vooral de *Gazel van Antwerpen* verdedigd. Maar de „fruit”, zoals deze krant in de volksmond wordt genoemd, moest vanaf 1935 *De Tijd* als écht blad voor de arbeiders naast zich dulden. In 1937 stelde het Christen Werkersverbond duidelijk dat *De Tijd* het enige Vlaamse dagblad van de christelijke arbeidersbeweging was, nochtans: „Praktische omstandigheden laten niet toe het in ons arrondissement te verspreiden. Maar bij onze bestuursleden en plaatselijke leiders moet het alvast verspreid worden”⁷⁷.

⁷⁵ A.S.A., nr. 10, *Stukken i.v.m. Verbond der Toneelkringen*.

⁷⁶ A.A.C.W. Antw., nr. 6.1.5.1/1, *Stukken Verbond der Muziek- en Zangkringen van het C.W. van het arr. Antwerpen*.

⁷⁷ *Bestuursblad*, VII (1937-38) nr. 3. In 1935 had hetzelfde *Bestuursblad* georakeld: „In ons arrondissement verschijnen bladen, die we ongetwijfeld genegen zijn. Er is echter tot nu toe maar één blad dat sinds 1 januari toebehoort aan de beweging, nl. 'De Tijd'”. (*Bestuursblad*, IV (1934-35) nr. 6.)

De massa wordt bewerkt via pers, openbare vergaderingen, volksfeesten en optochten. In 1937 verschijnt het eerste nummer van het Antwerpse A.C.W.-blad „Opmarsch” (Leuven, KADOC).

Een nieuwe Verwezenlijking!

Men beste medeliden, ik heb het groot — zeer groot — genotgen U den nieuwen medewerker van ons uitstekend secretariaat, den « nieuwen bestendigen propagandist » van het Arrondissementsverband der Kristelijke Werkliedenbonden, voor te stellen.

Ja, hier hebt ge nu « Opmarsch », waarvan, door uwe afgevaardigden, op de jongste middenraadszitting, de onmiddellijke « aanwerving » geestdriftig werd gevraagd en wij U, over 'n paar weken, de spoedige komst aankondigden.

Zooals ge ziet, heeft hij 'n flink « voorkomen » — wat, op onze dagen, niet zonder belang is. Doch nog flinker is zijn « binnenste ». Ook zijn wij overtuigd, dat binnen 'n uurtje, wanneer g'hem eens, door en door, zult hebben « bekeken », gij van hem, zooals van 'n goeden vriend, zeer veel zult houden.

« Opmarsch » zal — overeenkomstig uw verlangens — om de veertien dagen — en, zoodra mogelijk, om de acht dagen — U alen, zonder uitzondering thuis komen opzoeken om U, zoo simpel als 't kan, te onderhouden over alles wat U, als kristelijk-georganiseerde arbeiders, noodig, nuttig of aangenaam zijn kan.

HET spreekt van zelf dat hij U zal inlichten over het leven der organisatie, m.a.w. over hetgeen er zool in ons Verbond en de plaatselijke Werkliedenbonden omgaat. Dus zal hij U op de hoogte houden van den gang der zoo belangrijke instellingen en diensten welke in onze organisatie bestaan — van de bewegingen welke door de organisatie op touw worden gezet — van de strijden welke onze organisatie, ter verdediging van onze beginselen, onze rechten of rechtmatige belangen te leveren heeft — van de bestuurlijke

door H. MARCK,

Volksvertegenwoordiger
Verbandsvoorzitter

en andere zwaaruwichtige maatregelen welke onze leiding heeft getroffen.

Maar, daarbij zal « Opmarsch » zich niet bepalen, op verre na niet. Ge weet het: onze organisatie beoogt onze christelijke vervolmaking, de herkerstening der arbeidersgezinnen, den terugkeer van heel de arbeidende klas tot het echt christelijk leven, tot de zuivere christelijke leer. Zoo, immers — en gij besef het — kunnen wij gered worden uit het moeras der moeilijkheden waarin wij, sinds jaren, staan te plozen, kan onze ziele samenleving genezen worden, kan 'n toekomst worden opgebouwd van vrede en welvaart. Aan dat verheven werk zal « Opmarsch » zijne beste zorgen wijden. Daarover zal hij dan ook U, met geestdrift en overtuigingskracht, telkenmale spreken.

EN dan heeft hij nog wat anders te doen.

Indien er eene organisatie aan culturele actie deed, dan is het wel de onze. Een harer hoofddoelen is: de alzijdige verstandelijke ontwikkeling harer leden, m. a. w., de opvoering van hare leden tot menschen van eerste klas die veel kennen van en veel voelen voor kunst en wetenschap, 'n klaren kijk hebben op al de groote problemen welke, binnen of buiten onze grenzen, op sociaal, economisch of politiek gebied thans worden gesteld — weten wat zij willen en willen wat zij weten.

Hier ligt dus, voor « Opmarsch » een ruim arbeidsveld open en, wij verzekeeren het U,

een arbeidsveld dat, door hem, met « volle gas » zal worden bewerkt.

Doch « Opmarsch » is geen « droogzak ». Hij besef dat de « boom niet altijd mag gespannen staan » en ont de arbeider, niet minst, recht heeft op ontspanning en vermaak. Ge zult hem dan ook hooren praten over « knutselen » en « hoventreren » en « autven » en « sport » en tien andere dingen van dien aard — want die « keet » heeft zowat van alles verstand. En ge zult hem, danroij, hooren « verzeisels verzeisen » en « noupen tappen » dat ge « schussen er al vliegen ».

Welnu, ziedaar wat ik over « Opmarsch » wisse seggen ten nide van « voorspraak ».

TOCH nog iets. Meent ge niet dat indien « Opmarsch » werkelijk doet wat ik kon aan te wuunen, er uit zijn werk wat aan geroepen voor ons sijn, voor onze organisatie, voor de christelijke arbeidersklasse, voor de « betere tijden »? Ja, niet waer! Want aan hem, zullen wij, hoe langer hoe meer, met onze organisatie teven oetosen, teven voreen, teven wisten — zullen wij, hoe langer hoe meer, met onze organisatie een worden — zullen wij, met en voor onze organisatie, met meer kennis, meer plichtsoet, meer wijsheid, meer ierheid teven optreden. — zullen wij verstandigere, deugdzamere menschen worden, ware apostelen Christi — zullen wij « de opmarsch doen », stijgen in waarde en betekenis. Dank aan hem zal onze organisatie in macht en invloed vooruitgaan, 'n rijkere bron worden van volksverheiling en een steviger instrument van volkswelvaart — zal zij ook « de opmarsch doen » naar 'n schitterende toekomst.

Aan « Opmarsch », van harte: goed heil!

Grote optochten, massabijeenkomsten en volksfeesten moesten aan het brede publiek de levenskracht van de arbeidersbeweging bewijzen. Een jaarlijks terugkerende manifestatie was het Rerum Novarumfeest. Op deze dag vierde de christelijke arbeidersbeweging de uitvaardiging door paus Leo XIII van de encyclicke Rerum Novarum, die door de christelijke sociale beweging als handvest werd beschouwd. Een speciaal Rerum Novarumcomité, samengesteld uit vertegenwoordigers van alle deeltakken, stond in voor de organisatie van stoet en feestzitting. In 1938 werd hiervoor een extra inspanning gedaan. In het sportpaleis werd toen een passiespel opgevoerd met 1500 Antwerpse figuranten, dieren inbegrepen, onder begeleiding van de groep van Georg Fassnacht. Het vergde een maandenlange voorbereiding.

CHRISTENE ARBEIDERS UW
DAGBLAD IS

„De Tijd” wordt gepropageerd als
het Vlaamse dagblad van de
christelijke arbeidersbeweging.
Affiche
(Leuven, KADOC).

Telkenjare wordt Rerum Novarum
gevierd met een massale optocht en
een volksvergadering.
De stoet trekt in 1922 door de
Kerkstraat
(Leuven, KADOC).

De Rerum Novarumoptocht in
1933
(Leuven, KADOC).

2. Katholieke Actie

De emancipatorische tendensen in de volksontwikkeling werden vooral in de jaren dertig enigszins overschaduwed door de meer belerende Katholieke Actie. De Katholieke Kerk had met argwaan de toenemende secularisering van het openbare leven gadeslagen. Om het tij te keren, werd een beroep gedaan op alle gelovige leken, om de maatschappij voor Christus-Koning terug te winnen. De christelijke arbeidersbeweging werd in de verovering van het werknemersmilieu ingeschakeld. Trouw aan de hiërarchie, een grotere aandacht voor het moreel-opvoedende aspect en een waakzame houding tegenover een te commercieel geacht ontspanningsleven waren opmerkelijke elementen.

De paasactie wordt gevoerd met als motief: de verzedelijking van het arbeidsmidden.

Affiche van het A.C.W.-nationaal (Leuven, KADOC).

Paasactie bij de christelijke arbeidersbeweging in Antwerpen.

Affiche uit 1936 (Leuven, KADOC).

De paasactie

Een initiatief dat door de nationale Centrale voor Volksontwikkeling werd gepatroneerd was de paasactie. Niet dat dit het enige religieuze element was in de werking van de werkliedenbonden. De vergaderingen en studiekringen waren doordrenkt met religiositeit. Het woordje van de proost opende steevast de meeste bijeenkomsten. Meermaals werden godsdienstige onderwerpen aangesneden op de vergaderingen. De arbeiders trokken op retraite of hielden recollectieavonden. En in 1929 opende een Secretariaat voor Volksverzedelijking zijn deuren in de Nationalestraat. De godsdienst en het geloof werden nu eenmaal beschouwd als de voedingsbodem van de sociale actie, als de achtergrond waaruit de kracht moest worden gehaald voor een succesvol apostolaat.

De herwaardering van het paasfeest werd vanaf 1935 een actiepunt. Er werd geprobeerd zoveel mogelijk mensen hun paasplicht terug te laten vervullen, door hen aan te zetten deel te nemen aan de parochiale kerkdiensten. Het feest van de verrijzenis van Christus moest worden voorbereid via passievoordrachten, de organisatie van een paasviering, de verzending van paasuitnodigingen en het verspreiden van een blad, de inrichting van recollectieavonden voor bestuursleden en studiekringen enz. Het succes van de paasactie varieerde natuurlijk sterk van werkersverbond tot werkersverbond, omdat het ene bestuur nu eenmaal meer gemotiveerd was dan het andere. Het welslagen van de actie hing ook af van de medewerking van de K.A.J. en de V.K.A.J. Maar in 1935 rapporteerde men vanuit Antwerpen toch dat er overall *iets* werd gedaan en dat de betekenis van het vormingswerk dankzij het succes van de paasactie door de bestuursleden goed werd aangevoeld⁷⁸. Drie jaar later werd de paasactie al „ingeburgerd” genoemd. De actie evolueerde meer en meer naar echt lekenapostolaat. Het was inderdaad niet enkel de pastoor-proost, die de actie voerde, maar ook gewone leken werkten mee. De Antwerpse leiders waren ervan overtuigd dat door de geestdrift die van de actie uitging, heel wat bekeringen te noteren vielen⁷⁹.

78 A.A.C.W. Nat., nr. 20/1, *Verslag Paasactie 1935 arr. Antwerpen, 10/7/1935*.

79 A.A.C.W. Nat., nr. 20/2, *Verslag Paasactie 1938 arr. Antwerpen*.

Voor een gezond ontspanningsleven

Een ander belangrijk strijdpunt van de Katholieke Actie was de aandacht voor een gezond ontspanningsleven. Van een extreem negatieve houding tegenover film, sport en vakantie evolueerde de Kerk naar de mening dat alternatieven moesten worden gecreëerd. De houding tegenover de film is in dit verband significant. De Katholieke Kerk had met argwaan het binnendringen van de film in de Christen Werkersverbanden waargenomen. Ook in Antwerpen had de arbeidersbeweging om financiële redenen en ook „om bij de tijd te zijn” filmvoorstellingen gepland. Zo was er in 1924 een Cinemacentrale der Werkmanskringen tot stand gekomen, die vier jaar later al negen zalen „beheerde”. De Centrale zorgde voor het programma dat in twee zalen per zondag werd voorgesteld. Om aan de auteursrechten te ontkomen ging de vertoning altijd door achter gesloten deuren.

In de jaren '30 startte de Kerk, bijgestaan door de organisaties, met een filmoffensief. In 1934 tekende de Antwerpse christelijke arbeidersbeweging protest aan tegen de „nudisten-films”⁸⁰. Kajotters trokken affiches van de muren of barricadeerden de toegang van de bioscopen. Deze agressieve en negatieve houding veranderde enigszins op het einde van de jaren '30. Vanaf dan werd de waarde van het medium ingezien. Hierdoor was er ruimte voor een positieve benadering van film. Men probeerde te bereiken dat de mensen enkel nog naar waardevolle films zouden gaan kijken. Het Christen Werkersverbond werkte mee⁸¹.

Het Verbond van Muziek- en Zangkringen gaf een belangrijke stoot aan de radio-actie. Het nam zich voor 12 uitzendingen per jaar te verzorgen, door Antwerpse koren voor de microfoon te halen. De uitzendingen zouden langs de K.V.R.O.-Veltem (Katholieke Vlaamse Radio-omroep) de ether worden ingezonden. Het Verbond kampte ook tegen neutrale radio-uitzendingen. In 1932 werd het hierom een baanbreker voor de katholieke radio-actie in het arrondissement genoemd. Voorzitter Jos Jaspers en schrijfster L. Luyten waren nochtans niet erg tevreden over de samenwerking met de K.V.R.O. en over het peil van de aangesloten verenigingen⁸².

Ook de sport werd geleidelijk aan een actieterrein. In 1927 zetelde het Aartsbischoppelijk Sportverbond voor het eerst in de Nationalestraat. Twee jaar later telde het 27 ploegen en beheerde 25 voetbalvelden. De clubs warm maken om toe te treden, leek niet gemakkelijk. „*Het Aartbisschoppelijk Sportverbond heeft het niet gemakkelijk. Velen onzer sociale werkers willen nog steeds niet inzien dat de neutrale bonden onze katholieke jeugd opslorpen omdat aan de katholieke jeugd, die aan sport wil doen, geen gelegenheid wordt geboden aan sport te doen in zuiver-katholieke middens*”⁸³. De volgende jaren scheen deze mentaliteit alleszins te verbeteren. In 1930 waren er 48 ploegen aangesloten. En in 1931 was het Vlaams Katholiek Sportverbond, zoals het vanaf dan werd genoemd, 53 leden rijk.

In 1936 werd de Wet op het Betaald Verlof goedgekeurd. Vele arbeiders werden voor het eerst in de mogelijkheid gesteld een paar dagen vakantie te nemen. Maar hoe zou dit gebeuren? Om een vrijetijdscultuur te ontwikkelen organiseerde de katholieke zuil eigen reisorganisaties. Vakantiegenoegens was er één van. Het was een initiatief van het C.V.O. dat werk maakte van vakantie-kassen, groepsreizen, aangepaste vakantiehuizen en -bestemmingen, gezinsvakanties enz. Te Antwerpen ging de Gewestelijke Commissie van start in 1937. Voorzitter werd Ferdinand Van Bladel (die ook voorzitter was van de Centrale Commissie), secretaris Karel Engels en proost pater Hendrik⁸⁴. In 1938 waren er 35 afdelingen actief. Veel belang werd gehecht aan het opvoedingsaspect: er moest worden gespaard om te kunnen reizen, uit reizen kon men iets leren, tijdens een groepsreis kon men de beweging ter sprake brengen enz. Daarom achtte Van Bladel de vorming van leiders en gidsen van zeer groot belang.

80 *Bestuursblad*, IV (1934-35) nr. 1.

81 *Opmarsch*, I (1937) nr. 19, 3.

82 In 1934 startte dit Verbond met de verkoop van sigaren, onder de merknaam RE(rum)NO(varum)RO(okartikelen) en K.A.J. (*Bestuursblad*, I (1931-1932) nr. 7).

83 *Verslag Antwerpen*, (1926-1929).

84 A.A.C.W. Nat., nr. 20/2, *Juurverslag Gewest. Comm. voor Vakantiegenoegens, 1937-38. Bestuursblad*, VI (1936-37) nr. 7.

F. Van Bladel, „Betaald verlof en zijn benutting” *G.M.G.*, XXXII (1937) 13-26.